

LIMBAJUL VERBAL AL PREȘCOLARULUI – DIRECȚIE FUNDAMENTALĂ ÎN DEZVOLTAREA COMUNICĂRII INTERUMANE

Cristina Marinela PREDUȚ, drd., UST

Grădinița cu Program Prelungit Numărul 5, Slatina, județul Olt, România

Rezumat. Prin intermediul limbajului și a structurii gramaticale, copilul își dezvoltă propria experiență și, mai cu seamă, învață din experiența celor mari, conturându-i-se astfel personalitatea. Însușirea limbajului verbal cunoaște două aspecte importante și anume cel al recepției și cel al producerii lui, între aceste două etape intervenind mecanismul cerebral. Educatoarea este cea care trebuie să selecteze și să combine metodic obiectivele și comportamentele prevăzute de programă pentru a crea un traseu educațional optim, simplu și clar pentru copil, în vederea dezvoltării limbajului. Astfel, când se proiectează un obiectiv de referință ce vizează aspectul lexical al limbii, obiectivele de ordin fonetic, gramatical și expresiv devin adiacente, se consemnează ca obiective operaționale ce concură la realizarea obiectivului de referință. Când obiectivul de referință vizează aspectul expresiv, aspectele fonetic, gramatical și lexical devin secundare, concurând la realizarea obiectivului principal derivat din temă. Problemele de limbă și comunicare verbală trebuie privite și tratate ca un întreg, fiecare aspect fiind la fel de important.

Cuvinte – cheie: limbaj, fonetic, lexical, gramatical, preșcolar.

Summary. Through language and grammatical structure, the child develops his own experience and, above all, learns from the experience of adults, thus shaping his personality. The acquisition of verbal language has two important aspects, namely that of reception and that of its production, between these two stages the cerebral mechanism intervenes. The educator is the one who must select and methodically combine the objectives and behaviors provided by the program in order to create an optimal, simple and clear educational path for the child, in order to develop the language. Thus, when designing a reference objective aimed at the lexical aspect of the language, the phonetic, grammatical and expressive objectives become adjacent, they are recorded as operational objectives that contribute to the achievement of the reference objective. When the reference objective aims at the expressive aspect, the phonetic, grammatical and lexical aspects become secondary, competing to achieve the main objective derived from the topic. Problems of language and verbal communication must be viewed and treated as a whole, each aspect being equally important.

Keywords: language, phonetic, lexical, grammatical, preschool.

Vorbirea devine clară și înțeleasă pentru cei din jur, doar atunci când se respectă reguli generale de flexionare și de îmbinare a cuvintelor în propoziții. La vârsta preșcolară, limbajul capătă noi valențe și permite copilului să realizeze relații complexe cu adulții și ceilalți copii, să-și organizeze activitatea psihică, să-și exprime ideile și stările interioare, dar și să înțeleagă și să acumuleze informații. Prin intermediul limbajului și a structurii gramaticale, copilul își dezvoltă propria experiență și, mai cu seamă, învață din experiența celor mari, conturându-i-se astfel personalitatea.

În procesul instructiv-educativ din grădiniță, dezvoltarea capacităților de comunicare ocupă un loc principal, limbajul fiind una din condițiile esențiale ale formării personalității copilului, dar și ale asigurării necesarului școlar. Prin întregul proces instructiv-educativ din grădiniță și prin activitățile specifice de cultivare a limbajului se perfecționează vorbirea

copiilor sub aspect fonetic, se lărgește sfera vocabularului activ și pasiv, se consolidează formele corecte gramaticale.

Limbajul verbal reprezintă mult mai mult decât un mijloc de comunicare. El reprezintă elementul de bază în ordonarea experienței. Prin folosirea corectă și adecvată a limbajului verbal, copilul poate să transmită necesitățile lui biologice, să capteze atenția, să controleze comportamentul lui și al celorlalți. Limbajul verbal îi permite să-și reprezinte lumea în mod simbolic și să opereze intelectual la nivel abstract, superior nivelului direct al experienței imediate. Pentru o bună însușire a limbajului verbal este strict necesar ca ființa umană să dispună de un anumit nivel de dezvoltare cognitivă și un anumit grad de dezvoltare motorie [1].

Însușirea limbajului verbal cunoaște două aspecte importante și anume cel al recepției și cel al producerii lui, între aceste două etape intervenind mecanismul cerebral. *Aspectul recepției* presupune auzirea, ascultarea, selecția, recunoașterea sunetelor, a inflexiunilor vocii (interpretarea prozodiei), înțelegerea sensului semantic al cuvintelor, al construcției sintactice, iar *aspectul expresiv* (producerea limbajului) presupune investigarea modului de producere a sunetelor, calitatea lor, articularea corectă a cuvintelor, abilitatea de asamblare a cuvintelor (expresivitatea verbală), abilitatea de concepție verbală, folosirea comunicării extraverbale pentru a completa sensul comunicării și dorința de comunicare.

Limbajul este un sistem complex și dinamic de simboluri convenționale care este utilizat în gândire și în comunicare. Cuvintele reprezintă simboluri – sunete sau grupuri de sunete care au anumite semnificații în cadrul unei limbi. Așadar, numărul de propoziții cu sens care pot fi create, folosind un ansamblu limitat de simboluri și reguli, este infinit și se impune respectarea anumitor norme în dezvoltarea limbajului uman: regulile de organizare a sunetelor (fonologia), a formei (morfologia), a topicii (sintaxa), a sensului (semantica), a structurii (gramatica) și a funcțiilor (pragmatica). Așadar, nu se poate face lexic fără context sintactic logic și coerent, nu se poate face fonetică fără lexic, cum nu se poate face expresivitate fără lexic, fonetică și gramatică [2].

Educația este cea care trebuie să selecteze și să combine metodic obiectivele și comportamentele prevăzute de programă pentru a crea un traseu educațional optim, simplu și clar pentru copil, în vederea dezvoltării limbajului. Astfel, când se proiectează un obiectiv de referință ce vizează aspectul lexical al limbii, obiectivele de ordin fonetic, gramatical și expresiv devin adiacente, se consemnează ca obiective operaționale ce concură la realizarea obiectivului de referință. Când obiectivul de referință vizează aspectul expresiv, aspectele fonetic, gramatical și lexical devin secundare, concurând la realizarea obiectivului principal derivat din temă. Problemele de limbă și comunicare verbală trebuie privite și tratate ca un întreg, fiecare aspect fiind la fel de important.

Profilul fonetic al limbajului la vârsta timpurie Fonologia se ocupă cu modul în care sunetele sunt produse și compuse pentru a produce vorbirea. Aspectul fonetic al limbii înfățișează un conținut didactic cu care trebuie să debuteze educarea limbajului (discriminarea

auditivă și pronunțarea corectă a sunetelor limbii române) și să încheie educarea limbajului (analiza și sinteza fonetică și fonologică a cuvântului). Fonetica se adresează aparatului auditiv și fonoarticulator al individului, ca emițător și receptor în comunicare, aparate care, la vârsta de trei ani, sunt la începutul dezvoltării.

Exercițiile și jocurile senzorial-intuitive de percepere și pronunție corectă a sunetelor și grupurilor de sunete ale limbii române trebuie să abunde în programul zilnic al copilului. Exersarea în contexte variate, cu material intuitiv diversificat, trebuie realizată până în stadiul conștientizării pronunției corecte a tuturor sunetelor și grupurilor de sunete. După realizarea acestui obiectiv se diminuează conținuturile fonetice în favoarea expresivității. Se va reveni la conținutul fonetic al limbii în a doua parte a grupeii mari, pregătitoare pentru școală, când copiii au capacitatea de analiză și sinteză formată, pentru a-i iniția în utilizarea metodei fonetice analitico-sintetice, ce stă la baza scris-cititului [4].

La nivel fonetic, în ceea ce privește aspectele caracteristice ale vorbirii copilului sunt specifice:

- modificările formei cuvintelor prin prisma dificultății de a pronunța unele sunete/grupuri de sunete, a asocierii anumitor cuvinte denumite de aceștia (*gădiniță* pentru *grădiniță*, *mesuță* pentru *măsuță* – în asociere cu forma de plural *mese* etc.);
- ritmul vorbirii, intonația etc. sunt motivate cel mai frecvent de starea de spirit a copilului;
- anumite cuvinte/ structuri accentuate greșit.

Particularitățile limbajului sub aspect fonetic reprezintă pronunția copiilor de vârstă preșcolară, în general defectuoasă, datorită faptului că unele sunete din componența cuvintelor nu le disting cu ușurință. La vârsta de 3 ani, mulți copii nu diferențiază consoanele lichide (r și l), consoanele constrictive (s, z, f) și semioclusive (v, ț). Din această cauză, în vorbire apar fenomene de omisiune, de substituție sau de inversiune.

Dintre cele mai frecvente cazuri de omisiuni întâlnite la vârsta preșcolară amintim următoarele: *plouă – pouă, rața – ața, strada – stada*;

- omiterea sau înlocuirea consoanelor c-g, t-g: *cucu – tutu, gol – dol*;
- omiterea sau înlocuirea consoanelor ș-j prin t-d: *mașina – matina, jos – dos*;
- omiterea silabelor din cuvinte prea lungi: *televizor – telezor; medicamente – micamente*;
- înlocuirea consoanelor s-z prin ș-j sau invers: *masa – mașa, jos – zos*;
- înlocuirea consoanelor siflante sau șuierătoare s-z și ș-j prin africcate t,c sau g: *săculeț – tăculeț, moșul – motul*;
- înlocuirea africatelor între ele: *tine în loc de cine*;
- inversiunile: *place – palce, capra – crapa, cap – pac*.

În general, copilului preșcolar mic îi lipsesc claritatea și precizia sunetelor care compun cuvintele, dar toate greșelile de pronunție semnalate nu constituie un semnal de îngrijorare,

nici pentru educatoare, nici pentru părinți. Aceste fenomene se mai întâlnesc și la copiii de grupă mijlocie, chiar și la cei mai mari, dar de obicei, dispar treptat, ca urmare a perfecționării aparatului fonator, sub influența vorbirii adulților și acțiunilor instructiv-educative sistematice din grădiniță, încât la grupa mare, aproape toți copiii ajung să pronunțe corect până și cele mai dificile sunete (vibranta r, șuierătoarea ș și așa mai departe). Asimilarea compoziției sonore a cuvintelor facilitează pe de o parte însușirea raporturilor complexe ale formelor gramaticale de către copii, le permite să-și exprime mai ușor gândurile și sentimentele, iar pe de altă parte, perceperea diferențiată a sunetelor limbii duce la dezvoltarea auzului fonematic necesar învățării citit-scrisului în școală.

Profilul lexical al limbajului la vârsta timpurie. Aspectul lexical se referă la conținutul semantic al cuvântului, înțelesul cuvintelor în raport cu obiectele sau operațiile desemnate și la semantica acestuia, adică modul în care copilul înțelege și folosește cuvintele.

Având în vedere noțiunile de vocabular, educatoarea trebuie să aibă competența de a transpune didactic informația științifică în raport cu obiectivele educației preșcolare, accentul trecând de pe informația științifică pe formarea de comportamente lingvistice, pe însușirea de reguli în utilizarea cuvintelor învățate. Însușirea acestor reguli se realizează treptat, fiecare fiind repetată prin exerciții și jocuri intuitive de relaționare a cuvântului cu obiectul reprezentat, până când regula se va interioriza și se va fixa sub forma semnificațiilor semantice cu care vor opera procesele psihice logic-abstracte (gândirea, memoria, imaginația) [5].

La nivelul I, activitățile centrate pe noțiuni de vocabular vor viza îmbogățirea vocabularului activ și pasiv cu cuvinte ce desemnează obiecte, ființe, acțiuni și relații din mediul natural și social apropiat, precum și pe însușirea regulilor de utilizare contextuală a acestora. La nivelul II sarcinile se amplifică, copilul fiind pus să analizeze sensul propriu și sensul figurat al cuvintelor (sinonime), să sesizeze înțelesul cuvântului în funcție de context (omonime, antonime, paronime), să formeze familii de cuvinte prin sufixare și prefixare. Este bine ca fiecare problemă de vocabular să constituie unitate de învățare de sine stătătoare pentru o serie de exerciții, pentru a nu se crea interferențe semantice între noțiuni, ceea ce ar afecta utilizarea lor în comunicarea verbală („Familia de cuvinte”, „Sinonime”).

Desigur, rezolvarea conținuturilor lexicale nu se poate delimita de conținuturile fonetice, gramaticale și de expresivitate. În însușirea unui cuvânt nou trebuie discriminate corect sunetele ce-l formează (aspectul fonetic). Pentru însușirea corectă a sensului și a regulilor de utilizare, cuvântul trebuie introdus în context sintactic (propoziție). Pentru a diferenția sensul propriu de cel figurat trebuie pus accentul corect (expresivitate). Astfel, dacă aspectul lexical reprezintă conținutul principal al activității, celelalte aspecte (fonetic, gramatical și de expresivitate) devin conținuturi secundare.

După cum este cunoscut, îmbogățirea vocabularului nu se realizează numai la activitățile de educare a limbajului. Fiecare informație nouă, de la orice categorie de activitate, presupune și cuvinte/noțiuni noi, care se însușesc în contextul învățării. De asemenea, sunt discipline și

categorii de activitate la care se utilizează limbajul specializat, cuvintele tehnice având conținut semantic operațional numai în contextul disciplinei respective: limbajul matematic, limbajul plastic, limbajul informatic etc. [4].

Din punct de vedere al nivelului lexical-semantic, limbajul copilului preșcolar se caracterizează prin următoarele aspecte particulare:

- se constată prezența preponderentă a cuvintelor „concrete”, trimitând către referenți din realitatea apropiată universului cunoscut de copii: obiecte din mediul obișnuit de viață, elemente ale naturii etc. (apă, masă, creion, soare, ploaie);
- cuvinte „abstracte” (tip bucurie, tristețe, viață, frumusețe etc.) sunt valorificate mai rar sau chiar deloc de către copil, mai ales, la începutul perioadei preșcolare;
- pot fi actualizate de către copii și forme neologice, populare, regionale, argotice chiar, în funcție de influențele mediului;
- sunt favorizate anumite împrumuturi din alte limbi, în condițiile în care copiii sunt atrași de formele inedite ale unităților lexicale respective (oops, ok, hello, merci etc.);
- se remarcă preferința copiilor atât pentru cuvintele polisemantice (culoare, creion colorat, acuarele”), cât și pentru construirea de metafore, comparații, epitete (cărbonele este ca întunericul din pivniță, când este noapte”, „și când plouă norul se face așa, ca o apă limpede, se așterne pe tot cerul”);
- se creează cuvinte noi prin analogie cu formele deja existente în limbă (de exemplu, „mopez” de la mop, „a da cu mopul”);
- se revalorizează (prin substituirii, licențe, dezvoltări semantice etc.) forme deja existente în vocabularul copiilor („vântul [...] face crengile să facă vvv [gest] și pomii se clatină, se macină crengile...” [3]).

Profilul gramatical al limbajului la vârsta timpurie. Odată cu însușirea lexicului, copilul preșcolar începe să își însușească și formele gramaticale ale limbii materne, atât acasă, prin contactul continuu cu adulții, cât și la grădiniță, prin decursul întregii activități desfășurate în scopul dezvoltării limbajului.

Pentru a putea folosi corespunzător limbajul, copiii trebuie să învețe gramatica, care include morfologie și sintaxă, precum și cuvinte și sensurile lor. Morfologia este structura cuvintelor și modul în care modificarea anumitor părți ale cuvintelor le schimbă sensul. Sintaxa specifică regulile care determină structura propozițiilor, în special ordinea cuvintelor.

După ce copiii își dezvoltă vocabularul, următoarea etapă lingvistică importantă este combinarea cuvintelor pentru a comunica diferite sensuri și a transmite o idee. Pe măsură ce fac exerciții de comunicare, învață gramatica și regulile care determină structura limbii, asociind cuvintele în propoziții și fraze, schimbându-le forma după reguli gramaticale. Primele propoziții care apar în vorbirea unui copil sunt formate de obicei din câteva cuvinte de bază. De exemplu, copiii pot spune „Eu vine” pentru a transmite că trebuie să fie așteptați. Sau pot să întindă mâinile și să spună: „Eu minge”, însemnând „Aruncă-mi mingea”.

O vorbire coerentă care presupune o înlănțuire logică, succesivă a ideilor în propoziții și fraze se realizează prin formarea deprinderii copiilor de a respecta ordinea cuvintelor în propoziții și de a folosi în mod corespunzător formele gramaticale, morfologice și sintactice. Toate acestea se realizează treptat, în strânsă legătură cu dezvoltarea gândirii logice.

Cu toate acestea, aspectul gramatical al limbii nu reprezintă o problemă la preșcolari. Cunoscând conținutul semantic al cuvintelor și stăpânind regulile de utilizare, aceștia își însușesc cu ușurință, prin exerciții imitative, regulile gramaticale. Dacă la nivelul I limbajul copilului este situativ, legat de obiectele, imaginile, operațiile și regulile corespondente, combinarea cuvintelor făcându-se cu dezacorduri sintactice, spre sfârșitul nivelului al II -lea (5-6 ani), limbajul devine contextual, noțional și elevat, enunțurile fiind dezvoltate, cu raporturi gramaticale corect realizate. Puțini copii fac dezacorduri între părțile de propoziție sau greșesc în folosirea categoriilor gramaticale (numărul și cazul substantivului, modul și timpul verbal).

Cel mai frecvent întâlnite sunt greșelile de acord:

- dezacordul dintre subiect și predicat: (copiii face, copiii sare, mă doare mâinile);
- dezacordul dintre adjectiv și substantiv: (Băiatul are bluza albastru);
- dezacordul articolului adjectival (demonstrativ) și posesiv (genitival): (Băieții au cântat cei mai bine);
- pe următorul loc se află formele greșite de plural ale substantivelor (limbajuri – limbaje; fundaluri – fundale; aragaze – aragazuri; strade – străzi);
- substantivele feminine la G-D cu articolul hotărât sunt folosite greșit: (blana vulpei – blana vulpii; frunzele floarei – frunzele florii);
- preșcolarii formează în mod identic G-D substantivelor proprii feminine, ca forma G-D a substantivelor proprii masculine: (eșarfa lui Andreea, jucăria lui Maria);
- dativul unor substantive îl formează cu prepoziția „la”: (Te spun la mama mea – mamei mele);
- verbul îl folosesc cu formele populare de viitor: (O sa-ți dau) și imperfectul cu valoare de conjunctiv: (Eu eram cofetar și tu veneai la mine și spuneai ce vrei) [6].

Foarte importantă este etapizarea însușirii regulilor gramaticale. Dacă la început urmărim exprimarea corectă a rapoanelor gramaticale (acordul între părțile de propoziție), treptat exersăm conștientizarea (înțelegerea și aplicarea) acestor reguli (formularea de enunțuri logice și corecte gramaticale), astfel că, până la sfârșitul grupei mari, pregătitoare pentru școală, să reușim să formăm capacitatea de analiză și sinteză lexicală a propoziției, prima verigă a metodei fonetice analitico-sintetice de însușire a citit-scrisului. În tot acest demers, un rol important îl are materialul intuitiv (situația concretă, imaginea) care vine să ilustreze relațiile sintactice dintre cuvintele ce desemnează substanțe, proprietăți, fenomene, activități, relații, stări etc. [4].

Din punct de vedere al nivelului gramatical, limbajul copilului preșcolar se caracterizează prin următoarele aspecte particulare:

- gândirea concretă, analitică, asociată planului afectiv se constituie în premisă a utilizării preponderente a timpului prezent (uneori, în povestire, și a imperfectului), a construcțiilor simple, în general, coordonate, a exprimării eliptice, respectiv a repetițiilor ca modalitate de potențare a valențelor persuasive ale mesajului („stă departe, departe...”);
- se constată dificultăți în realizarea concordanței timpurilor, în utilizarea formelor de genitiv-dativ ale substantivelor și substitutelor acestora, a anumitor forme de plural, respectiv de feminin etc.;
- la nivelul frazei, sunt actualizate propoziții/fraze scurte și este valorificată coordonarea simplă copulativă (prin „și”), cu rara utilizare a subordonării (în fraze scurte) – forme de manifestare a „succesiunii prin fragmente”, a viziunii fragmentare pe care o au preșcolarii, în general [3].

Bibliografie

1. Crețu T. Psihologia vârstelor. Ediția a III-a. Editura Polirom, 2009. ISBN 978-973-46-1358-8. p.392.
2. Harwood R., Miller A. S., Vasta R. Psihologia copilului. Editura Collegium Polirom, 2010. ISBN 978-973-46-1768-5. p. 960.
3. Hobjilă A. Elemente de didactică a activităților de educare a limbajului. Editura Institutul European, 2008. ISBN 973-611-525-7. p. 250.
4. Piaget J., Inhelder B. Psihologia copilului. Editura Cartier, 2005. ISBN 978-9975-79-719-1. p. 160.
5. Schaffer H. R. Introducere in psihologia copilului. Cluj-Napoca :Editura ASCR, 2005. ISBN 978-973-7973-45-0. p. 390.
6. <http://www.didactic.ro/materiale-didactice/particularitaile-limbajului-i-dezvoltarea-lui-la-copiii-de-varsta-precolara>
7. <http://www.isjcta.ro/wp-content/uploads/2013/06/Curriculum-pentru-invatamantul-prescolar.pdf>
8. Popișcă L. Dezvoltarea exprimării orale, înțelegerea și utilizarea corectă a semnificațiilor și structurilor verbale orale. <http://revistadeasistențãeducaționalã>.